

Šturala, Jan

Spojení s předloškou podle jako prostředek vyjádření subjektivního vztahu k obsahu sdělení a jejich ruské ekvivalenty

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1992, vol. 41, iss. A40, pp. [101]-107

ISBN 80-210-0547-5

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101364>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAN ŠTURALA

SPOJENÍ S PŘEDLOŽKOU PODLE JAKO PROSTŘEDEK VYJÁDRĚNÍ SUBJEKTIVNÍHO VZTAHU K OBSAHU SDĚLENÍ A JEJICH RUSKÉ EKVIVALENTY

0. V rozsáhlém komplexu jazykových prostředků, které vytvářejí pragmatickou dimenzi výpovědi, představují jednu z jeho dílčích složek spojení pádových tvarů substantiv nebo zájmen s některými předložkami. V hloubkové struktuře výpovědi mají tyto útvary charakter propozic, jež vyjadřují — řečeno velmi obecně — určité typy subjektivního stanoviska k obsahu sdělení, na výrazové rovině pak jsou nominalizovány do podoby předložkových spojení. Danou funkci může v obou jazycích plnit jen relativně malý počet takových spojení: v ruštině je to *по + D* (a geneticky blízké příslovečné výrazy *по-моему, по-твоему, по-нашему, по-вашему*), dále *согласно+D*, *для+G* a *у+G*, v češtině *podle+G*, *pro+A* a *u+G*, sr.:

Podle odpovědných činitelů není důvodu k panice. — Pro mne je ten člověk „vládný“, pro toho druhého je „brutální“. — Je to už třicet let, ale já jsem u něho blázen pořád.

По мнению автора письма, „Покаяние“ оставило равнодушными миллионы зрителей. — Для мамы с папой я все еще ребенок. — У сильного всегда бессильный виноват. — Согласно переписи населения в 1936 г. в Литве проживало 2,5 млн. человек.

1. V dalším rozboru se pokusíme podrobněji charakterizovat české výpovědi, v nichž je daná funkce vyjádřena spojením s předložkou *podle*. a jejich ruské protějšky.¹

Posuzováno z funkčně-sémantického hlediska, je na první pohled patrné, že tyto výrazy mají blízko k některým oblastem jazykové pragmatiky. Jde především o oblast cizího mínění, kromě toho se za jistých podmínek stýkají také s jistotní modalitou, což dokládá přinejmenším částečná ekvivalence příslušných výrazových prostředků v některých výpovědích:

¹ V následujícím rozboru se zaměřujeme pouze na uvedenou dílčí funkci této české předložky a jejích ruských ekvivalentů; širší problematiku invariantního významu příslušných jazykových prostředků se zde nedotýkáme.

X je podle mne/Pepíka náš nejlepší hokejista. // X je asi/určitě náš nejlepší hokejista./Myslím, že X.../Pepík říká, že...

Podobně i v ruštině:

Zároveň se však u takových výpovědí dá stěží mluvit o jejich plné ekvivalenci. Zpravidla je při záměně příslušných výrazových patrný jistý významový rozdíl, resp. záměnu nelze vůbec provést:

X, по-моему/по мне/по словам Вани/по мнению Вани, — наш лучший хоккеист. // X, наверно/пожалуй, — наш лучший хоккеист./(Я) думаю, что X — (это) наш лучший хоккеист./Ваня думает/сказал, что...

Podle mne je matematika zábava. × Matematika je ?asi/?určitě zábava. — т. Математика, по-моему, — это развлечение. × Математика, ?наверно, — (это) развлечение.

2.1. Co do formální stavby můžeme u spojení s předložkou podle rozlišit v podstatě dva základní podtypy:

A. typ podle *mne/tebe/Pepíka*, r. *по мне/тебе/Ване*. Pádový tvar substantiva nebo zájmena zde označuje osobu/osoby;² k této skupině přimyká v češtině spojení s genitivem přivlastňovacího zájmena (*podle mého*), v ruštině příslovecné útvary typu *по-моему*.

Další specifikace příslušného subjektu bývá vyjádřena různými typy atributů, včetně přístavku:

Podle zástupce ředitele odboru surovinové politiky federálního ministerstva hospodářství první varianta počítá jen s mírnou modifikací současného stavu.

B. typ podle (*něčího*) *názoru/sdělení*, r. *по мнению/сообщению (кого-н.)*. Osoba zaujímající stanovisko k obsahu sdělení je i zde identifikována, avšak v tomto případě obsazuje závislou syntaktickou pozici (přivlastek), řídicím komponentem bývá substantivum se sémantikou řečové nebo intelektuální aktivity. Dalšími typickými představiteli takových spojení jsou v češtině např. výrazy *podle (něčího) soudu, předpokladu, mínění, slov, domněnky*, v ruštině pak *по предположению, словам, сообщению (кого-н.)*...

2.2. Stejnou stavbu jako výrazy uvedené v předchozím odstavci mají také spojení jako *podle vyhlášky, zákona, smlouvy, CSTK, rozhlasu, některých deníků*..., r. *по договору, закону, данным апод*. Tyto prostředky zpravidla blíže specifikují dokumenty, instituce nebo organizace, které jsou zdrojem informace, příp. formu jazykového projevu, způsob předání nebo uchování informace atd. Vedle toho však mohou plnit i jiné funkce, které už nespádají do sledované oblasti. Sr. např.: *По официальному проекту, избирательным правом пользуются все постоянно проживающие в Грузинской ССР граждане*; spojení s předložkou *по* zde označuje dokument, který sankcionuje příslušný děj (zde fakticky jde o možnost realizace daného obsahu). Zatím nejsou zcela jasná kritéria, která by umožnila odlišit obě uvedené funkce.

3.1. Pokud jde o funkce, které plní v obou jazycích sledované konstrukce s předložkami *podle*, resp. *по*, lze především konstatovat, že tyto vý-

² Výrazy tvořené spojením *по* s genitivem os. zájmena tvoří v ruštině neúplnou řadu — existují pouze tvary *по мне* a *по тебе*, ne však **по нему*, **по нам*...

razy velmi často slouží jako prostředky vyjádření cizího mínění. V tom případě je jimi identifikován autor nějakého sdělení, přičemž jím musí být někdo jiný než mluvčí; mluvčí pak vlastně dává najevo, že nemůže nebo nechce ručit za pravdivost sdělení, protože platnost jeho obsahu nemá ověřenou. Zcela explicitně vyjadřují tutéž funkci verba dicendi užitá jako predikát řídicí věty a rovněž laxikální prostředky cizího mínění (č. *prý, údajně*, r. *мол, говорят, -де* aj.; při jejich užití však daný subjekt zůstává anonymní):

Podle mluvčího kazašského prezidenta S. Matajeva účastníci summitu dospěli k předběžné dohodě. // Mluvčí ... řekl/oznámil ... // Účastníci summitu prý/údjajně dospěli ...

Podle očitých svědků se v Alžíru střílelo také v noci na včerejšek. // ... svědci vypověděli, že ... // ... prý se střílelo ...

По сведениям МВД СССР, на начало июня разыскивалось 43174 преступника. — МВД СССР сообщило, что ...

Možnost záměny uvedených prostředků je pak kritériem pro jednoznačné určení dané funkce jmenných spojení.

K vyjádření cizího mínění může být užito obou výše uvedených formálních typů, tj. A i B. U typu B, tedy u složitějších útvarů obsahujících substantivum se sémantikou řečové činnosti, lexikální význam řídicího substantiva jednoznačně specifikuje funkci celého spojení jako prostředku vyjádření cizího mínění. K vyjádření této funkce disponují sledované jazyky oběma typy spojení, zřetelně odlišná je ovšem jejich frekvence. V češtině se běžně užívá obou typů, zatímco ruština jednoznačně dává přednost typu B, např. *по словам, сообщениям, утверждению кого-н. apod., sr.:*

Podle Wałęsy je udělení zvláštních pravomocí nezbytné. — Tyto zvláštní pravomoci nezpůsobí podle Wałęsových slov nadřazenost vlády parlamentu. — Místo nehody je podle okresního hygienika bez nebezpečí.

По сообщениям всех путешественников, Мексика даже притягательнее, чем Бразилия. — Этот, по словам Аркадия Павловича, государственный человек был роста небольшого.

Pouhé spojení předložky se jménem se v ruštině vyskytuje naopak vcelku sporadicky.:

Советская литература, по Ерофееву, „существовала ... в трех основных измерениях“. — Задача театра состоит не в том, чтобы облегчать людям жизнь. По мне, это была бы медвежья услуга.

3.2. Poněkud jiný charakter mají složené útvary obsahující jako řídicí jmenný komponent výrazy se sémantikou intelektuální/kognitivní aktivity, jako např. *podle (něčího) názoru, mínění, přesvědčení, předpokladu. ...; по мнению, убеждению, предположениям ... a další, sr.:*

Podle názoru Franze Vranitzkého by Západ z takové dohody jen těžil. — Podle některých dohadů zemřel Mengele v roce 1979 v Brazílii.

—По мнению специалистов, к 1990 году в японской столице будет жить 24 миллиона человек.

Takové útvary totiž jednak identifikují někoho jako autora tvrzení (tj. vyjadřují cizí mínění), ale zároveň také určitým způsobem signalizují jeho jistotně modalitní postoj ke sdělované skutečnosti. Ekvivalentními

predikátory již nejsou verba dicendi, nýbrž verba sentiendi, sr.: *Franz Vranitzky se domnívá/soudí/je přesvědčen, že...*; *Předpokládá se, že Mengele zemřel...*; *Специалисты думают/считают/полагают, что...* U výpovědi s těmito výrazovými prostředky jde tedy spíše o referování o jistotně modalitním postoji než o čisté cizí mínění.

Problematické je naopak odlišení obou výše uvedených funkcí v těch případech, kdy je ve spojení s předložkou užito samotného jména. Ponecháme-li např. v předcházejících výpovědích pouze označení osoby, lze pak funkci předložkového spojení zpravidla bez nesnází interpretovat oběma způsoby, sr.: *podle Franze Vranitzkého...* = „podle slov/názoru Franze Vranitzkého“, *podle některých...* = „podle dohadů/tvrzení některých osob“ apod. O tom, která z možných interpretací je „správná“ nebo aspoň pravděpodobnější (pokud ovšem je takové určení vůbec možné), pak rozhodují jiné faktory. Kromě toho lze např. v psaném projevu cizí mínění jednoznačně signalizovat užitím uvozovek. Obecně však platí, že v takových výpovědích se obě funkce téměř vždy kombinují.

3.3. Předcházející úvahy se týkaly výlučně případů, kdy hloubkovým subjektem příslušné nominalizované propozice není ani jeden z účastníků komunikativního aktu. Pokud je naopak subjektem takové propozice mluvčí nebo adresát, získává příslušná konstrukce poněkud odlišné zabarvení.

Jestliže v předložkovém spojení typu A vystupuje v roli subjektu mluvčí, nemůže už jít o vyjádření cizího mínění. To se dá dokumentovat i tím, že zde nelze užít výrazů typu B obsahujících pojmenování řečové činnosti, sr.: *Podle mne/nás je místo havárie bez nebezpečí.* × **Podle mých/našich slov je místo havárie bez nebezpečí.* — Avšak: *Podle slov/sdělení okresního hygienika je místo havárie bez nebezpečí.*

Naproti tomu jsou taková spojení — vzhledem k tomu, že splňují podmínky EGO, NUNC a HIC — do jisté míry ekvivalentní výrazovým prostředkům jistotní modality (částicím nebo predikátorům), sr.: *Místo havárie je asi/určitě/snad bez nebezpečí.* // *Myslím/Domnívám se/Jsem přesvědčen, že...* Funkční blízkost daných konstrukcí a prostředků jistotní modality kromě toho ilustruje i možnost rozšířit spojení o výrazy z oblasti kognitivní činnosti; vzniknou tím významově jednoznačné výrazy typu B jako *podle mého názoru, přesvědčení, dohadu, r. по моему мнению, убеждению, суждению* aj. V porovnání s primárními prostředky jistotní modality jsou však předložková spojení sémanticky mnohem vágnější, neboť vyjadřují právě jen to, že mluvčí dává přednost dané alternativě před jejím protějškem, nejsou však už schopna přesněji signalizovat míru jistoty mluvčího.

I přes nespornou funkční příbuznost zjevně nelze daná spojení bez výhrad interpretovat jako prostředky jistotní modality. Argumentem proti takovému pojetí je skutečnost, že tyto výrazy se ve výpovědi běžně kombinují s vlastními prostředky jistotní modality, sr.: *Podle mne/mého názoru ten vlak asi/možná/určitě/sotva stihnete.* Tady signalizuje částice jednu z konkrétních hodnot jistotně modalitního postoje, zatímco předložkové spojení pouze explikuje mluvčího jako jejího nositele. S jistotně modalitními částicemi se však mohou slučovat i spojení, jejichž hloub-

kovým subjektem je někdo jiný než mluvčí: *Podle něho ten vlak asi/možná/určitě/sotva stihneme.* V těchto výpovědích je jistotně modalitní postoj predikován subjektu předložkového spojení: „on myslí/připouští/je přesvědčen/pochybuje, že. . .“ Podobně také:

Podle tebe/Karla bude zítra určitě hezky. — *Верил ли Некрасов на самом деле в эту свою „беспроблемную“ жизнь? По-моему, вряд ли.*

Specifické funkční odstíny vykazují rovněž výpovědi, ve kterých je subjektem nominalizované propozice adresát. Velmi často jde o otázku, v nichž chce mluvčí zjistit individuální stanovisko adresáta k obsahu sdělení: *Kdo podle tebe/vašeho názoru bude mistrem světa?* — *Кто, по-твоему/по вашему мнению, станет чемпионом мира?* Další dílčí typ představují konstatační výpovědi, ve kterých mluvčí sám vyslovuje předpoklad o tom, jaké stanovisko zastává adresát (mluvčí jakoby „domýšlí“ a formuluje příslušný závěr nebo tvrzení místo adresáta). Tento funkční odstín je ve výpovědi často signalizován výrazy jako *tak, tedy*, *г. значит, выходит* apod.:

Tak podle tebe tam nemá cenu chodit. — *Выходит, по-твоему, что человек сам по себе не виноват ни в чем.*

I u tohoto podtypu mluvčí fakticky od adresáta očekává odpověď, tedy potvrzení nebo naopak vyvrácení předpoklad mluvčího o tom, jaké bude adresátovo stanovisko.

4. Porovnáme-li české konstrukce s předložkou *podle* s jejich ruskými protějšky, můžeme konstatovat, že inventář příslušných výrazových prostředků je v obou jazycích velmi podobný jak co do šíře, tak i co do své vnitřní struktury, přičemž základní inventář dílčích typů těchto výrazů je při česko-ruském porovnání prakticky dokonale symetrický. Prímým protějškem české konstrukce *podle* + *G* je v ruštině spojení *по* + *Д*, sr.: *podle mne* — *по мне, podle Jerofejeva* — *по Ерофееву, podle mého názoru* — *по моему мнению, podle jeho slov* — *по его словам.* Rozdíly mezi oběma jazyky spočívají především v tom, že ruština sice disponuje některými prostředky, které čeština nemá, na druhé straně však jsou v ruštině některé řady výrazových prostředků na rozdíl od češtiny neúplné. Platí to v první řadě o spojení předložky *по* s dativem osobních zájmen, kde zná ruština pouze tvary *по мне* a *по тебе* (viz pozn. 2). Tato spojení jsou pak nahrazována jednak složenými příslovečnými výrazy typu *по-моему* (také tato řada je ovšem neúplná, chybí v ní spojení se zájmeným komponentem 3. osoby — *по-его, по-ее.*), jednak využitím konstrukcí typu *В* a konečně mohou být tato spojení nahrazena řadou dalších výrazových prostředků, které jsou schopny vyjadřovat tyto dílčí významové odstíny. Nejčastěji jde o verba sentiendi (často užitá v jistotně modalitní funkci), někdy také primární výrazy jistotní modalitní, různé další parentetické výrazy apod. Zde všeobecně platí, že jednotlivé typy výrazových prostředků lze v obou jazycích vcelku volně zaměňovat. Pro ilustraci uvádíme např. výčet některých možných českých ekvivalentů ruského *по-моему*, nalezených v beletrii: *podle mne, podle mého, myslím, že. . ., zdá se mi, že. . ., podle mého názoru, asi.*

Ruština kromě toho disponuje ještě dalším předložkovým spojením schopným vyjadřovat cizí mínění. Jde o konstrukci *согласно* + *Д*, jež

má spíše knižní charakter, avšak jinak se jí užívá bez patrnějších omezení:

Согласно Варшавской конвенции пассажир может перед вылетом заявить об оценке своего багажа. — Согласно пункту 3 Дополнительного протокола договор заменял СТ. 2 Мирного договора между Россией и Литвой от 12 июля 1920 г.

Výrazům typu по мнению кого-н. je plně ekvivalentní spojení на взгляд кого-н.:

На мой взгляд, ему было лет семнадцать. — Семья, на его взгляд, расслабляет и обезволивает.

5. Uvedená zjištění potvrzují předpoklad, že zkoumané výrazové prostředky představují v komplexu pragmatických složek výpovědi do jisté míry specifický funkční typ, jenž se sice v poměrně značné míře překrývá s některými souvisejícími oblastmi (především s tzv. cizím míněním, mnohem méně pak zasahuje do jistotní modality), zároveň však vykazuje odlišnosti, jež brání tomu, abychom tyto prostředky mohli přiřadit k výše uvedeným oblastem. Specifičnost jejich funkce spočívá v tom, že předložkové spojení prostě označuje subjekt, jenž prezentuje tu alternativu diktačního obsahu, kterou pokládá ze svého individuálního hlediska za platnou (odpovídající skutečnosti). Charakteru prostředků cizího mínění, resp. jistotní modality mohou tato spojení nabýt pouze v určitém kontextu: ve vztahu k uvedeným oblastem tedy představují sekundární výrazové prostředky.

LITERATURA

- BĚLIČOVÁ, H.: Modální báze jednoduché věty a souvětí. Praha 1983.
 ČEJKA, M.: Postavení jistotní modality ve struktuře výpovědi. In: Otázky slovanské syntaxe IV/2, Brno 1980, s. 53 — 62.
 GREPL, M.-KARLÍK, P.: Syntax spisovné češtiny. Praha 1986.
 Русская грамматика, т. 2. Москва 1980.
 ZÍMEK, R.: Vyjádření subjektivního отношения говорящего к содержанию собственного высказывания. In: Slavica Olomucensia IV, Olomouc 1982, s. 57 — 63.
 ЗОЛОТОВА, Г. А.: Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. Москва 1982.
 ЗОЛОТОВА, Г. А.: Синтаксический словарь. Москва 1988.

СОЧЕТАНИЕ С ПРЕДЛОГОМ ПОДЛЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ СУБЪЕКТИВНОГО ОТНОШЕНИЯ К СОДЕРЖАНИЮ ВЫСКАЗЫВАНИЯ И ИХ РУССКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

В статье анализируется одна из функций чешских конструкций с предлогом *podle* и их русских эквивалентов, а именно их способность выражать субъективное отношение к сообщаемому. Внимание сосредоточено в первую очередь на отношении

данных конструкций к двум сферам языковой прагматики, в частности, к сфере т. наз. чужой оценки и к модальности достоверности (вероятностной модальности). Анализ показывает, что данные предложно-падежные конструкции нельзя безоговорочно включить ни в одну из вышеназванных областей, так как их первичной функцией является просто идентификация субъекта, выступающего как автор какого-нибудь комментария к сообщаемому. Как средства выражения чужого мнения или вероятностной модальности они могут выступать лишь в определенном контексте; в таком случае речь идет об их вторичных функциях.

